

Inhoud

Voorwoord mr. A.F.J. Jacobs.....	7
Voorwoord.....	9
Gebruikte afkortingen.....	11
Inleiding.....	15
153. Inleiding.....	15
154. Vervallen.....	16
Hoofdstuk 6. Aanvang en uitvoeringsduur van het werk.....	17
155. Contractuele dag van aanvang van het werk.....	17
156. Contractuele dag van aanvang van het werk. Jurisprudentie.....	18
157. Contractuele uitvoeringsduur van het werk.....	28
158. Contractuele uitvoeringsduur van het werk. Jurisprudentie.....	30
159. Verlenging van de uitvoeringsduur: ‘termijnverlenging’; algemeen..	39
160. Verlenging van de uitvoeringsduur: ‘termijnverlenging’; algemeen. Jurisprudentie.....	40
161. Termijnverlenging en vergoeding van stagnatieschade.....	62
162. Termijnverlenging: dagen waarop niet mag worden gewerkt.....	67
163. Termijnverlenging: dagen waarop niet mag worden gewerkt. Jurisprudentie.....	68
164. Termijnverlenging: dagen waarop niet kan worden gewerkt.....	73
165. Termijnverlenging: dagen waarop niet kan worden gewerkt. Jurisprudentie.....	74
166. Termijnverlenging: werkstakingen of uitsluitingen.....	100
167. Termijnverlenging: werkstakingen of uitsluitingen. Jurisprudentie..	100
168. Termijnverlenging: wijzigingen in het werk.....	102
169. Termijnverlenging: wijzigingen in het werk. Jurisprudentie.....	103
170. Termijnverlenging: schorsing van het werk.....	120
171. Termijnverlenging: schorsing van het werk. Jurisprudentie.....	121
172. Termijnverlenging: verband houdende termijnen.....	124
173. Termijnverlenging: verband houdende termijnen. Jurisprudentie...	124
174. Afzonderlijke termijnen.....	125
175. Afzonderlijke termijnen. Jurisprudentie.....	126
176. Termijnverlenging: overmacht; algemene bepalingen.....	128
177. Termijnverlenging: overmacht; algemene bepalingen. Jurispruden- tie.....	128
177a. Termijnverlenging: enkele bijzondere gevallen.....	132

Hoofdstuk 7.	Verplichtingen en risico's met betrekking tot aanvang en uitvoeringsduur van het werk.....	135
178.	Tijdige aanwezigheid van publiek- en privaatrechtelijke toestemming	135
179.	Tijdige aanwezigheid van publiek- en privaatrechtelijke toestemming. Jurisprudentie.....	137
180.	Tijdige aanwezigheid van vergunningen voor de wijze waarop het werk wordt uitgevoerd.....	146
181.	Tijdige aanwezigheid van vergunningen voor de wijze waarop het werk wordt uitgevoerd. Jurisprudentie.....	149
182.	Tijdige beschikbaarstelling van bouwterrein e.a.....	154
183.	Tijdige beschikbaarstelling van bouwterrein e.a. Jurisprudentie.....	156
184.	Tijdige beschikbaarstelling van tekeningen.....	164
185.	Tijdige beschikbaarstelling van tekeningen. Jurisprudentie.....	165
186.	Tijdige beschikbaarstelling van constructies, bouwstoffen e.d.....	170
187.	Tijdige beschikbaarstelling van constructies, bouwstoffen e.d. Jurisprudentie.....	173
188.	Tijdige beschikbaarstelling van gereedschap, materieel, hulpmiddelen e.d.....	182
189.	Tijdige beschikbaarstelling van personeel.....	183
190.	Gereserveerd.....	190
191.	Gereserveerd.....	190
192.	Bijzondere voorwaarden; financiering en zekerheidstelling.....	190
193.	Vervallen.....	209
194.	Tijdige beschikbaarstelling van 'gegevens' e.d.....	209
195.	Tijdige beschikbaarstelling van 'gegevens' e.d. Jurisprudentie.....	211
196.	De aannemer in de gelegenheid stellen zijn verplichtingen na te komen.....	214
197.	De aannemer in de gelegenheid stellen zijn verplichtingen na te komen. Jurisprudentie.....	214
	Jurisprudentieregister.....	217
	Trefwoordenregister.....	225

Voorwoord mr. A.F.J. Jacobs

In zijn voordracht op de kwartaalvergadering van de Vereniging voor Bouwrecht van 26 september 1996 beklemtoonde Lieuwe de Boer dat er drie standaardwerken zijn in het Bouwrecht. Als zijn letterlijke bewoordingen mij nog goed voor de geest staan, waren dat de Van Werven-Van Voorst,¹ het Evangelie van de heilige Mattheus uit Tilburg² en de encyclopedie van Van Wijngaarden.³

De kennis die de Serie Bouw- en Aanbestedingsrecht herbergt, is inderdaad encyclopedisch van aard en omvang. Met 19 delen en 56 hoofdstukken misstaat de serie niet naast de Katholieke Encyclopaedie die ik van mijn grootmoeder erfde. Maar ook inhoudelijk gaat de vergelijking goed op: onderwerpen en uitspraken worden relatief neutraal behandeld. Waardeoordelen zal men er doorgaans niet aantreffen. In tegenstelling tot Mollema⁴ ben ik van mening dat dit zo moet blijven. Voor commentaren kan men terecht bij annotaties en andere vakliteratuur.

Sinds de meer dan tien jaar dat Monika Chao-Duivis de serie bewerkt, heeft zij ook daarbij de haar kenmerkende productiviteit aan de dag gelegd. Hierdoor heeft de Serie Bouw- en Aanbestedingsrecht nog steeds dezelfde prominente plaats in de bouwrechtliteratuur. 'Bewerken' doet eigenlijk geen recht aan de verrichte arbeid. De onderwerpen die in dit deel worden behandeld gaan over vertragingsschade in de bouw. Deze strijd is een ongelijke. De opdrachtgever kan immers volstaan door te wijzen op de overschrijding van de overeengekomen bouwtijd. Vervolgens rekent hij de aannemer de vervallen korting voor en verrekent deze.

Voor een aannemer ligt dit fundamenteel anders. Hij zal hordes moeten nemen alvorens met succes aanspraak te kunnen maken op vergoeding van vertragingsschade. Ik heb deze hordes weleens op de volgende wijze samengevat:

1. De stagnatieoorzaak dient voor rekening van de opdrachtgever te komen

Hieronder gaat een veelheid aan discussies schuil waarvan de causaliteit tussen oorzaak en schade misschien nog wel de eenvoudigste is.

2. De aanwezigheid van aantoonbaar geleden schade

Als de conclusie is getrokken dat aan regel 1 is voldaan, willen procedures nogal eens eindigen in een Pyrrusoverwinning. Komt het namelijk aan op begroting van de schade, dan gebeurt het regelmatig dat een vordering alsnog in de handen verkruint. Vooral wanneer efficiëncyverliezen een rol in de discussie spelen, kunnen de kansen – ten onrechte – slinken. Dit onderdeel van het schadevergoedingsrecht

1. *Bouwrecht in kort bestek.*

2. M.A.M.C. van den Berg, *Samenwerkingsvormen in de bouw*, Tilburg 1990.

3. De toenmalige Hoofdstukken Bouwrecht, nu de Serie Bouw- en Aanbestedingsrecht.

4. Zie zijn voorwoord bij de delen 1 en 2.

verdient het om meer tot wasdom te komen in onze bouwrechtspraak. Rechtspraak uit de Verenigde Staten kan daarbij een goede leidraad vormen.

3. De tijdige melding van de schadeaanpraak

Deze spreekt voor zich.

4. De afwezigheid van exoneraties

Een zaak kan alsnog sneuvelen doordat in de vrije codes van het bestek exoneraties zijn opgenomen. Ondanks de *Gids Proportionaliteit* bleek het opstellen van onredelijke exoneraties de afgelopen jaren een moeilijk uit te roeien gewoonte.

Is de aanspraak op vertragingsschade voor de opdrachtgever een redelijk eendimensionaal gebeuren, de aannemer dient de gebruikelijke juridische hobbels te nemen. Daarmee wil ik niet suggereren dat de aannemer een deerniswekkend figuur is: de door hem af te leggen route volgt namelijk gewoon uit de wet. Desalniettemin springt het verschil in het oog.

Vandaar ook dat ik procedures over vertragingsschade weleens heb gekenschetst als *een asymmetrische strijd*.

Mr. A.F.J. Jacobs

Advocaat bij Rozemond en auteur van *Praktijkboek vertragingsschade in de bouw* (IBR 2013)

Voorwoord

In dit deel van Serie Bouw- en Aanbestedingsrecht worden de verplichtingen en risico's van partijen met betrekking tot de aanvang en de uitvoeringsduur van het werk behandeld.

Over dit onderwerp bestaat slechts weinig literatuur. De vele jurisprudentie laat echter zien, dat hier nogal wat onduidelijkheden liggen. Door een systematische behandeling hoop ik in dit vraagstuk de nodige orde te hebben geschapen.

Uit deze jurisprudentie blijkt ook, dat het belangrijkste probleem is gelegen in vertragingen die zich met betrekking tot de aanvang en de uitvoeringsduur van het werk voordoen. Daarom zal in het volgende deel in het bijzonder worden ingegaan op de rechten van aannemer en opdrachtgever met betrekking tot vergoeding van vertragingsschade.

De opzet van dit deel is dezelfde als die van de eerder verschenen delen. Eerst wordt de integrale tekst van de te bespreken algemene voorwaarden opgenomen. Mijn commentaar daarop is voorzien van jurisprudentie – ook die welke niet elders is gepubliceerd – met name van de Raad van Arbitrage voor de Bouwbedrijven in Nederland.

Wassenaar, november 1984
M.A. van Wijngaarden

Voorwoord bij de negende druk

In deze negende druk is rekening gehouden met de publicatie van de AVA 2013, die AVA 1992 vervangt. Voorts is weer veel rechtspraak van zowel de RvA als van de overheidsrechter opgenomen en geordend in beeld gebracht. Daarnaast is in deze druk de inhoud van de nummers 190 en 191 inzake tijdige coördinatie verwijderd en overgebracht naar deel 13. De reden is dat het meer voor de hand ligt alle aspecten van coördinatie bij elkaar te behandelen. Gekozen is voor deel 13, waar het onderwerp coördinatie eveneens aan de orde komt.

Den Haag, maart 2015
M.A.B. Chao-Duivis

Aanwijzingen bij het gebruik van deze serie

Waar in deze Serie Bouw- en Aanbestedingsrecht bij uitspraken van de Raad van Arbitrage voor de Bouw wordt vermeld 'niet gepubliceerd', wordt bedoeld dat deze uitspraken niet zijn gepubliceerd in een van de gebruikelijke tijdschriften, zoals *Tijdschrift voor Bouwrecht*, *Bouwrecht*, *Tijdschrift Aanbestedingsrecht* of *Tijdschrift voor Arbitrage*.

Op de website van de Raad van Arbitrage, www.raadvanarbitrage.nl, zijn alle uitspraken teruggaand tot 1992 te raadplegen. Tevens worden nieuwe uitspraken aldaar gepubliceerd. Voor uitspraken van de overheidsrechter wordt verwezen naar www.rechtspraak.nl, waar het overgrote deel van de uitspraken van de overheidsrechter sinds 1999 wordt gepubliceerd.

De uitspraken die in dit boek zijn verwerkt, zijn letterlijke citaten. Schrijver dezes heeft zich de vrijheid veroorloofd een enkele keer, wanneer er sprake is van een hinderlijke typefout, deze te verbeteren. Dat is gedaan zonder opneming van een zin in de trant van: '[bedoeld zal zijn ..., MC]'. Dit zou storend werken.

Een woord dat door de auteur uit de uitspraak is verwijderd, omdat het niet op de juiste plaats stond, twee keer is geplaatst of ten onrechte is opgenomen, is tussen vierkante haken geplaatst. Een woord dat niet in de uitspraak stond en dat door de auteur is opgenomen, is ook tussen vierkante haken geplaatst, met de volgende toevoeging: [..., MC].

De vindplaatsen van de uitspraken zijn vermeld, waardoor de weergave van de uitspraken te allen tijde is te controleren. Waar gebruik is gemaakt van een uitspraak die niet gepubliceerd is, zijn geen typefouten hersteld.

6. Aanvang en uitvoeringsduur van het werk

155. Contractuele dag van aanvang van het werk

Algemene voorwaarden met directie

UAV 2012 (1989). Deze bevatten in par. 7 lid 1 de regel, in lid 2 een mogelijke uitzondering daarop:

1. Als datum van aanvang zal worden aangemerkt de vijfde werkdag na de dag waarop de aannemer het werk is opgedragen.
2. Tenzij in het bestek anders is bepaald, staat het de aannemer vrij, behoudens bezwaar van de directie, ook vóór de datum van aanvang met het werk te beginnen.

Voor lid 1 van par. 7 is van belang de in par. 1 lid 1 UAV 2012 (1989) opgenomen definitie van ‘werkdag’:

Verstaan wordt onder:

werkdag: een kalenderdag, tenzij deze valt op een algemeen of ter plaatse van het werk erkende, of door de overheid dan wel bij of krachtens collectieve arbeidsovereenkomst voorgeschreven rust- of feestdag, vakantiedag of andere niet individuele vrije dag;

Algemene voorwaarden zonder directie

Deze zijn ter zake aanzienlijk korter dan de algemene voorwaarden met directie.

Model KA eengezinshuizen 2014 (2010) art. 6 lid 2 (zie voor de voorlopers gelijklopende teksten in KA eengezinshuizen, model 2007 (2003)).⁵ Art. 6 lid 2 geeft twee alternatieven:

- (A) De ruwe begane grondvloer van de woning is gereedgekomen op ...
- (B) De ruwe begane grondvloer van de woning is nog niet gereed. De ondernemer zal binnen acht dagen na het gereedkomen daarvan de aanvangsdatum van de in lid 1 genoemde termijn schriftelijk aan de verkrijger mededelen.

AVA 2013 (1992). Hierin wordt verwezen naar de offerte. Art. 1 lid 2 sub d:

- In de schriftelijke offerte wordt onder meer aangegeven:
- d. het tijdstip van aanvang van het werk.

5. Zie deel 1, nrs. 4 en 81 voor de ontwikkeling van deze consumentenvoorwaarden.

156. Contractuele dag van aanvang van het werk. Jurisprudentie

Een latere aanvang van het werk werd voor risico van de opdrachtgever gebracht door:

RvA 1921, nr. III, Jaarverslag 1921, blz. 9:

De ondertekening van de overeenkomst kwam eerst op 15 september tot stand, terwijl men er bij de vaststelling van de datum van oplevering van was uitgegaan dat de overeenkomst zou ingaan op 15 juli. Over de hierdoor verloren gegane twee maanden kan geen korting wegens te late oplevering worden opgelegd.

RvA 1 november 1999, nr. 20.692:

De schriftelijke opdracht was verleend op 22 mei 1996. Opdrachtgever stelde dat op de voet van par. 7 lid 1 UAV 1989 als datum van aanvang van het werk moet gelden 28 mei 1996. Arbitrer: Uit niets blijkt dat opdrachtgever hechtte aan een zo tijdige aanvang van het werk als bedoeld in de UAV. In de opdracht staat dat aannemer zich voor aanvang in verbinding moest stellen met de directie, waarna het eerste gesprek pas is geweest op 6 juni 1996. Voorts kreeg aannemer vijftien werkdagen de tijd voor het inleveren van een tijdschema. De bewoners zijn geïnformeerd op 10 juni 1996, waarna het werk meteen is aangevangen. Het had, kortom, op de weg van de opdrachtgever gelegen om, zo hij dit wenste, zich over de tijdige aanvang van het werk uit te spreken, hetgeen hij niet, althans pas veel later heeft gedaan. Als datum van aanvang van het werk moet worden aangehouden: 10 juni 1996.

RvA 12 april 2006, nr. 70.989:

Appèlarbiters zijn van oordeel dat er voor aannemster, toen haar op 17 september 2004 definitief opdracht werd verleend, geen reële mogelijkheid meer bestond om uiterlijk op 1 oktober daaropvolgend met de bouw te starten, waartoe de overeenkomst van 9 februari 2004 verplichtte. Zij laten daarbij in het midden dat opdrachtgeefster tijdens de mondelinge behandeling verarring heeft geschapen omtrent het begrip 'start bouw' dat in de uitleg van opdrachtgeefster enerzijds de start van de eigenlijke bouwwerkzaamheden in enge zin (dat wil zeggen: nadat er gesloopt en gesaneerd was, welke werkzaamheden ingevolge de overeenkomst eveneens tot de taak van aannemster behoorden) zou betekenen en anderzijds de start van alle werkzaamheden, inclusief sloop en sanering. Zelfs indien de laatste betekenis de juiste zou zijn, kon van aannemster niet verlangd worden op stel en sprong personeel en materieel beschikbaar te hebben. In het geval aan 'start bouw' de eerstgenoemde betekenis behoort te worden toegekend, is die start reeds ver voor 17 september 2004 onmogelijk geworden.

RvA 14 april 2009, nr. 30.341:

20. In het onderhavige geval is beslissend het moment waarop aannemster kennis nam van de gunningbeslissing van opdrachtgeefster. Opdrachtgeefster heeft onbetwist gesteld dat zij op 19 september 2007 aannemster daarvan op de hoogte heeft gebracht. Niet gesteld of gebleken is dat de administratieve afhandeling van de gunning, er aan in de weg heeft gestaan dat aannemster met de uitvoering van het werk kon beginnen. Evenzeer is onbetwist gebleven dat de volgens de aanbestedingstukken geldende planning als datum van de gunning 6 september 2007 gold en dat deze is opgeschoven naar 19 september 2007, zonder dat ook de voor het werk geldende opleverdatum is opgeschoven. Arbiters oordelen het redelijk dat in dat geval ook de opleverdatum met evenzoveel werkdagen opgeschoven had moeten worden, zodat voor de uitvoering een gelijkblijvende periode zou gelden. De periode van 9 september tot 19 september 2007 bevat 9 werkdagen. Dit betekent dat indien opdrachtgeefster bij het vaststellen van de vertraging niet bereid zal zijn, uit te gaan van een met 9 werkdagen opgeschoven opleverdatum, haar over die 9 dagen geen vertragingsschade zal toekomen in welke vorm dan ook. In zoverre is de vordering van aannemster toewijsbaar.

RvA 7 april 2010, nr. 30.996:

45. Arbiters zijn, met aannemster, van oordeel dat het – gelet op paragraaf 5 lid 1 UAV 1989 – aan opdrachtgeefster is een klikmelding te doen en eventueel een bouwbespreking